

ESTUDI APROXIMAT DE LA MUSICA A PEGO

JOSEP CENDRA I PIERA

Música

La història de la música a Pego, no és fàcilment resumible ni explicable, ja que ha estat molt desatesa sempre i plena d'entrebancs i succeïts que desborden el fet musical. Per aquesta raó, cal tenir ben present que tota la informació que tinc a les meves mans pot ser interessant però no fefaent ni totalment real.

Per exemple, hi ha temes, com els JOCS INFANTILS, que jo i d'altres encara hem tingut la sort de viure, dels quals podem fer bon esment, però, —què diríem d'altres apartats com poden ser les cançons de treball al camp, irremissiblement relegades ja al passat?

En les meues investigacions sobre tot açò, he pogut constatar, com apareixien sobre un mateix tema versions molt distintes, i resulta difícil de triar-ne una com a bona, o com a font originària de les altres; tot açò és donat, a la manca de documentació escrita sobre el tema, i degut a que la font documental tenen que ser persones majors tenint el problema de trobar-me amb persones amb poca memòria, i sobre tot confoses.

I parlant ja en concret d'aquest tema, cal dir que he cregut convenient dividir-lo per apartats temàtics, per tal de poder fer bon esment de tot allò que és, o ha estat la música

a Pego. Així doncs, com a primer apartat he situat aquell que fa referència als instruments, tant rítmics com melòdics; després apareixeran les danses, les cançons amoroses, les cançons satíriques i la música en les feïnes agrícoles. La música d'església o religiosa també té el seu apartat, així com la música polifònica (fluixa i prou senzilla en la 1ª etapa i de prou qualitat al darrer temps). Els jocs infantils és un tema que m'apassiona i pense que potser se n'hauria de parlar molt.

Dedique un tros d'aquest treball als "versadors" ànima de la nostra música popular.

Finalment, faig referència a la música instrumental (la banda) de la que a Pego en pla seriós (abans d'açò hi havia hagut grupets solts sense gaire importància) el primer grup oficialment constituït, data de l'any 1920, i el darrer és l'Agrupació Musical, que amb 17 companys i jo iniciarem l'any 1969.

Els nostres instruments populars

En principi és necessari remarcar que els materials de què disposa una societat són determinant del tipus d'instrument que aqueixa societat podrà fabricar-se, així com l'estil de vida també hi influeix d'una manera punyent. Així, els pobles dedicats a la pastu-

ra tendeixen a fer-se instruments melòdics ja que disposem de temps per dedicar-s'hi. Els pobles nòmades es fan xicotets instruments melòdics i les comunitats estables formen grups més nombrosos, per tal com disposen d'una elaborada gamma de recursos.

EL IDIÒFON.— Instrument de percussió que sona per ell mateix. És propi de totes les cultures.

ELS PICOTS, CASCAVELLS, LES CASTANYOLES.— Aquests són els més representatius de la família de l'idiòfon. Cal destacar el xilòfon.

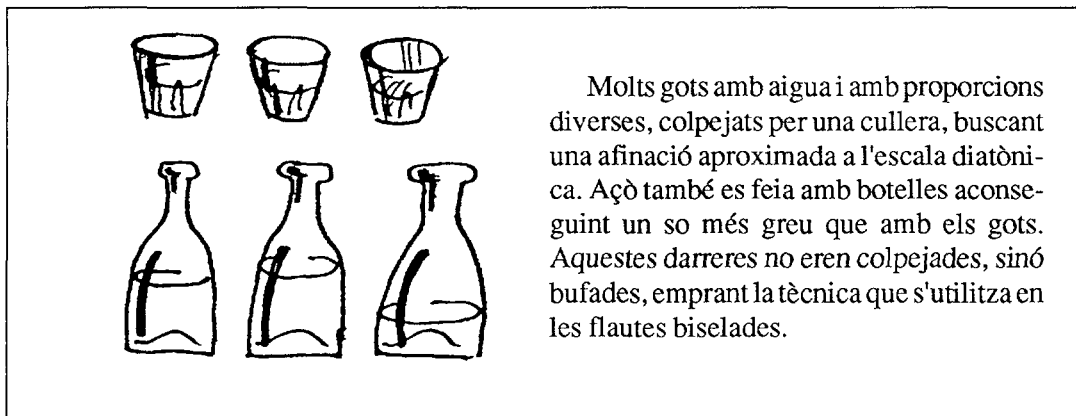
L'AERÒFON.— Instrument de vent. La flauta tal vegada siga l'instrument més ampliat de la sèrie aeròfona, si bé la xirimia té també

molta antiguitat. Destaquem les flautes de bec. Les flautes travesseres són més peculiars de l'Europa Central.

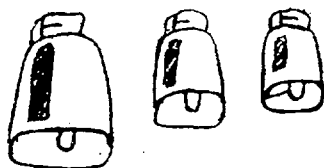
ELS CORDÒFONS.— Instruments de corda. La paraula "llaüt" prové de l'àrab "UD". En el Nord d'Àfrica, aquest mateix instrument es diu "Quitara", de l'antiga "cf-tara", d'on prové l'actual "guitarra".

Aquests tres grups d'instruments (idiòfons, aeròfons, cordòfons) han estat ressenyats d'una manera senzilla per tal de poder oferir una mostra dels instruments emprats pel nostre poble.

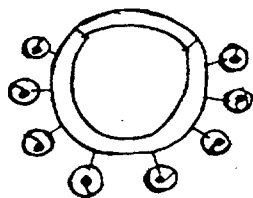
A nivel popular l'apartat més ric i voluminós és el constituït pels idiòfons:

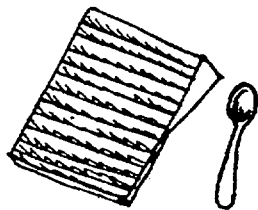
Molts gots amb aigua i amb proporcions diverses, colpejats per una cullera, buscant una afinació aproximada a l'escala diatònica. Açò també es feia amb botelles aconseguint un so més greu que amb els gots. Aquestes darreres no eren colpejades, sinó bufades, emprant la tècnica que s'utilitza en les flautes biselades.

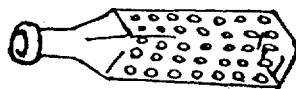
Picots de distint tamany. Elements de percussió emprats per a fer soroll i ritme. Potser la utilització d'aquests era deguda a la gran quantitat de ramats sobretot llanar, així com bous.

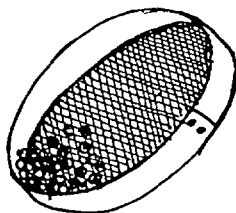
Colleró de cascavells. S'utilitzava igual que els picots però per haver-hi moltes campanetes juntes i petites, el seu so agut feia gran contrast amb el so d'aquells, més greu. Aquest aparell es gastava per als cavalls de barres o rècules.

Post de llavar. Aquest instrument es feia sonar amb una cullera raspant sobre els bordons de la fusta treballada. La post era un utensili ben normal en totes les cases, i s'utilitzava per a llavar la roba al llavador públic o al riu o a la séquia.

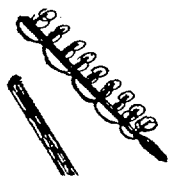
Botella granulosa. També aquest instrument es feia sonar raspant amb una cullera o ganivet.

El garbell. Aquesta ha estat una eina de treball molt utilitzada pel nostre poble, tant per al blat, com per a l'arròs, i ha tingut un paper important com a instrument rítmic. Se'l feia sonar posant-li a dins cigrons secs o pèsols. No era, malgrat l'aparença, un instrument fàcil, i era tocat únicament per hòmens trets en la cosa.

Cànter i espardenya. Aquests dos utensilis en formaven un de sol, la funció d'un bombo elemental, si bé el seu so era menys intens, però d'una estranya qualitat molt peculiar.

Rall. Instrument fet amb trossos de llauana, tallats de forma circular i clavats sobre una base de fusta ondulada per sota que era fregada per un barró.

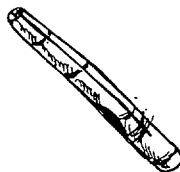

La pandereta. Aquest instrument també s'ha usat molt per aquestes contrades. Com quasi tots els instruments de raspat, possiblement d'origen oriental.

Butza. Aquest instrument es feia amb un gerro i una pell de conill. Una canya fixada per un forat al mig de la pell, fregada amb una mà era qui produïa el so.

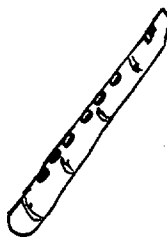

Xitxarra. Canya partida per la meitat, més de mitja. Generalment tenia unes dimensions de 25 a 30 cms. És un instrument de gran efecte rítmic, de peculiar so.

De la família dels aeròfons tenim:

La flauta. Sense cap dubte ha estat l'instrument més usual d'aquesta família. En èpoques passades no era gens estrany trobar-lo com un fidel acompanyant de tertúlies, i de solituds. Era construïda amb una canya ben seca, buida per dins dels seus nusos, i amb 5 o 6 forats. El bec o la boca de la flauta es feia de fusta de baladre, vegetal molt corrent.

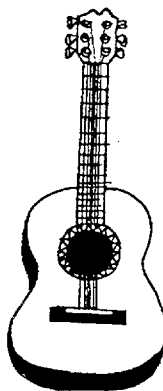

La xirimia o dolçaina era l'instrument per antonomàsia de l'ambientació de les festes. Pel seu so tan agut i timbrat, ha restat com el més representatiu de la nostra cultura. D'origen àrab i de la família de la gaita. Aquest instrument de llengüeta doble era nomenat en l'edat mitjana "el caramillo español".

Dels instruments cordòfons més usats ací, destaquem:

La guitarra. Instrument musical de corda format per una caixa de ressonància de fusta, en forma d'òval més estret en la meitat, adoptant una certa forma de vuit, amb un forat circular en el centre de la cara anterior i un mànec o màstil en un extrem. Aquest llarg mànec fa la funció de teclat i està creuat per unes barretes transversals que reben el nom de trastes, les quals serveixen per acur-

tar la llargària de la corda segons on siguen xafats.

Té sis cordes. El seu origen sembla confús, ja que és un instrument molt antic, i les determinacions històriques sobre la seua aparició no són més que hipòtesis contradictòries en la major part dels casos.

El seu nom deriva de l'àrab "quitâra", transcripció del grec *kithara*, denominacions que sembla que són referides a la cítara clàssica.

Va ésser introduïda a Espanya pels àrabs i al principi es tocava amb *plectre* (una petita conxa, o trosset de fusta o ivori, actualment de plàstic), però a finals del segle XV aquest costum va desapareixent, per donar pas a la tècnica de l'aplicació directa dels dits.

Familiars de la guitarra són l'ukelele, el banjo i la nostra guitarreta rítmica: el guitarró valencià.

Aquest darrer té la mateixa forma que la guitarra però és més xicotet. En lloc de sis, té cinc cordes afinades en Si, Fa sost., Re baix, La, Mi, coincidint amb la guitarra en els tres bordons, si no fos perquè el Re del guitarró és més baix.

Llaüt. Instrument musical de cordes puntejades. Té una caixa de ressonància en forma de pera. La taula harmònica té en la seua meitat un orifici de ressonància denominat *rosa* o *rosetó*. El mànec és curt i ample. Les cordes, generalment sis, tenen diversa espessor: cinc solen ésser doble i una, anomenada "cantino", més subtil i aguda, és simple.

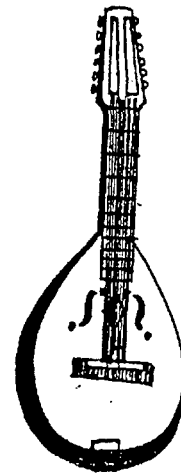
Tenim referències des de la més remota antiguitat d'instruments semblants al llaüt, però sens dubte també foren els àrabs els qui l'introduïren a la península, derivant l'actual

nom de llaüt, de "al-cud". Es va difondre a partir d'aquest país per tota Europa, i adquirí gran fama en l'Edat Mitjana i el Renaixement.

Bandúrria. Instrument paregut a la guitarra, però de tamany més petit. Antigament tenia tan sols tres cordes, i el mànec llis, però en l'actualitat té dotze cordes i el mànec amb catorze trastes de metall. També és toca amb plectre o pua, i fa la funció de tiple entre els instruments de la seua classe.

Influència i desenvolupament de la música a Pego (de 1900 a 1982)

És un fet més que comprovat que la música ha jugat un paper preponderant en el desenvolupament de la vida dels pobles, en un sentit de comunitat cultural. El present tema és la música a Pego des de principi de segle fins als nostres dies. No cal dir que l'evolució dels altres pobles de la Marina ha estat similar, per no dir igual.

Música de pols i pua. Instruments rítmics naturals

Les guitarres, mandolines, llaüts i flautes de canya eren instruments bàsics ja en 1900, així com instruments de ritme del tipus del rall, la xitxarra, el cànter i l'espardenya, la botella granulada, els pots amb cigrons o pedretes, i els bombos i tambors populars fets de les caixes rodones de fusta utilitzades per al peix, i una pell de corder. A banda d'aquests aparells, apareixien també les palmes i les culleres.

Aquest podria ser el quadre bàsic d'instruments melòdics i rítmics, sí bé falta el més important que és la veu humana, i el vehicle (rítmic-plàstic) que ho aplegava tot: la dansa.

Durant més de 30 anys, açò que acabe de detallar ha estat la màxima atracció de la festa o festes, perquè no solament s'eixia al carrer en les festes majors, sinó que s'actuava en qualsevol festa de barri, i a més a més, no hi havia diumenge sense música al carrer, prenent com excusa una tasca, una colla d'amics i amigues, un bateig, o les simples ganes de passar-ho bé.

La *dansà* com a ball més característic d'aquesta època, apareix estudiada en els Quaderns Pego Nº2.

No cal dir que la cançó omplia un buit, ara a bastament atapeït i farragós: el camp dels mitjans d'informació. Els succeïts seriosos, la bulla, la crítica, la ironia, l'amor o simplement la paraula com a vehicle del ritme i la melodia, eren orquestrats pels "versadors", persones amb gran facilitat per escriure i ordenar unes estrofes.

El treball, en aquest cas al camp, també tenia una diferència aleshores respecte de l'actual. L'home es guiava pel sol, rellotge natural, i la tasca quotidiana es metoditzava pel ritme de la cançó. D'aquí les cançons de batre, de sega, de cerndre, etc., que ja ben bé

podem considerar si en queda alguna com a peça de museu. Dissortadament, poc hem pogut arreplegar al respecte.

Música religiosa

A nivell de trobar música popular religiosa, podem afirmar que l'església ha estat protagonista ben directa de la desfeta realitzada en aquest camp.

Quan el poble cantava religiosament, mostrava un caracter totalment diferent al de les arrels pròpies.

Cal destacar com música religiosa popular (dintre d'unes exagerades limitacions, com ser en "Castellà" i amb girs melòdics molt prop dels "motetes" de Perosi i Cia.) ELS GOJOS, L'AURORA i LA PASSIÓ.

Cal remarcar encara que se n'isca del camp estrictament musical (o potser no?) la influència lingüística negativa, exercida per l'església, conjuntament amb els estaments que manaven; i per a poder-ho contrastar tenim una bona mostra en l'Arxiu Arxiprestal (a partir del segle XV).

Així doncs, la major part de la música religiosa que conserva Pego (de caràcter popular) està cantada en castellà; tan sols apareixen dos Aurores la del Ecce-Homo i la de Sant Joan que estan escrites en la nostra llengua; la primera per D. Ramon Martinez, un rector que tinguerem molts anys ací, i la del Carrer Sant Joan, pel Ti Ramón de Maurí, enversador local molt popular.

Música polifònica o coral

El meu poble ha cantat molt, i aquest fet ha possibilitat que s'hi arribàs a fer quelcom que es pot considerar polifonia, si no s'és molt estricte en l'apreciació.

Com a tradicionals són considerats els fets de la Setmana Santa, les desfilades, i tal

vegada allò més important a nivell de música polifònica es donava amb motiu de la celebració d'aquestes dates.

Vegem: cada imatge que participava en la desfilada disposava d'un Cor d'homes, que suplïen la veu de les dones incorporant una corda de tiplerts (xiquets cantors). Aquest fet donava al poble un moviment força interessant, ja que quasi un mes abans de les processons, es reunien periòdicament per la nit, després d'haver sopat, en la casa del qui feia de director (generalment un músic de la banda) i assajaven.

Les obres més cantades eren el *Populi Meus* i el *Viniat Mea*, les dues en llatí.

A nivell coral, és interessant de destacar també en l'època del Centre Musical (1925-1934), les Sarsueles. Els cors d'aquestes eren quasibé composts per molta gent dels cors de setmana santa.

Les misses cantades componen un altre apartat de la música polifònica.

En la dècada dels 50 es va iniciar el ler Orfeó de Pego, dirigit per Na Dolors Sendra, que comptà amb un grup molt nombrós de composició mixta. Dissortadament aquest grup es va desfer molt prompte.

Sobre l'any 1965-66 vaig pensar que podria intentar-ho jo, i aleshores vaig fer una crida aquella gent interessada en aquest afer. Un 70% del grup el constituïa gent que tots els anys cantaven en el cor de l'Ecce-Homo, persones il·lusionades per cantar. D'aquesta manera s'arriba a formar pels anys la coral que avui encara funciona, primer anomenada Coral de Pego, després Coral Alma Mater (eren temps en què el director era un franciscà), i ara darrerament, Orfeó de Pego.

Jocs infantils musicats

Aquest tema està tractat àmpliament en el Quaderns Pego.

Alguna cosa ha canviat des de 1950 fins ara. La vida actual comporta molts avanços, però també moltes pèrdues: temps de precarietat equival a misèria, però també a espavillar-se a treure's "les favetes de l'olla" com vulgarment es diu, i açò pot resultar creatiu a determinats nivells; d'igual manera, vida moderna, tecnologia futurista i mitjans de comunicació molt avançats, que poden ser potenciadors de moltíssimes coses, per a determinades àrees resulten, de vegades, castrants. O potser tot passa i s'acaba.

La bona qüestió i tornant a la música, és que el xiquet en la primera meitat de segle, per la raó que siga, aprofitava més la relació amb els companys i els materials que trobava al seu abast, confeccionant molts dels elements que posteriorment utilitzarà en els seus jocs: flautes de canya, xitxarres, penyores, etc.,. El joc en el xiquet, així com el treball al camp s'adaptava al cicle solar, també seguia el curs vital de la naturalesa, i canviava segons l'època de l'any. Segons que fes fred o calor els jocs eren més rudes o més suaus: *Alça la molla, Tu la llevas, Tronqui, Planto, contar contes, Pissi Pissi Ganya, el Caixó, Conillets a amagar* i molts d'altres.

Seria interessant, per no dir importantíssim, tota una remodelació de l'estructura educativa actual, per tal d'inserir en lloc destacat el joc, la cançó infantil: està en joc la llengua, la salut física i mental dels nostres xiquets, i en definitiva el nostre futur com a poble.

Els versadors

La figura del versador era molt apreciada en el poble, i a ell es tirava mà en moments d'alguna idea inspirada, perquè fos ell qui li donara forma i l'ordenara.

D'aquestes persones se'n podien trobar de dues classes: aquells que solament feien versos, i aquells que a més de versos, feien la

música.

A Pego, un dels homes que més importància ha tingut en la història recent, ha estat El ti Ramon de Maurí, al qual devem l'Aurora i una llarga llista de cançons satíriques i d'amor, i potser, fins i tot la lletra dels Gojos del carrer Sant Joan de la nostra vila.

Home molt religiós, casat i amb alguns estudis, ha suposat molt en la nostra música popular, però també ha tergiversat molt: canviava les lletres d'algunes cançons que no li agradaven per massa obscenes o descregudes per tal que els seus fills no es traumatitzassen, actitud molt moral però poc respectuosa envers les cançons populars.

Cap a la fi de la seua vida (1882-1933) les pianoles i les gramoles estaven de moda, i açò va fer que es deixàs influir per la música "del momento". Això no obstant, d'aquelles cançons només utilitzava la música per posar una lletra pròpia sobre un tema del poble. Escrivia en català.

Era molt corrent que els versadors creassen família, d'igual manera que els dansadors i els músics. Així tenim les Mèrites (balladores), Tollos (cantadors), els Corinets (música), etc.

No cal dir que tot aquest ambient se centrava sobretot als carrers més humils, que eren els més festers.

Música instrumental

Fins l'any 1920 no apareix a Pego un grup instrumental, compartint el terreny musical amb als instruments de pols i pua, que es resistien a ésser desplaçats. Pense que poca

cosa podrien fer els músics de vent, segons les meues consultes a l'arxiu musical, reduint el seu treball a interpretar d'orella o fer arranjametns personals de temes coneguts.

Quan comença a definir-se la cosa instrumental és vers l'any 1927 o 28, en què s'inicia el *Centro Musical*, dirigit per D. José Oltra Lluch, gran i completíssim professional, condeixeble del músic català Toldrà, i amb gran domini del violoncel i el saxofon tenor, a part de la direcció.

En aquesta època es feia Sarsuela-ball, teatre, i fins i tot es va poder aconseguir formar un quartet que feia música de Cambra a la sessió de Café els diumenges. Les persones que van conèixer allò recorden encara avui amb gran estima aquella època.

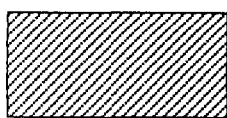
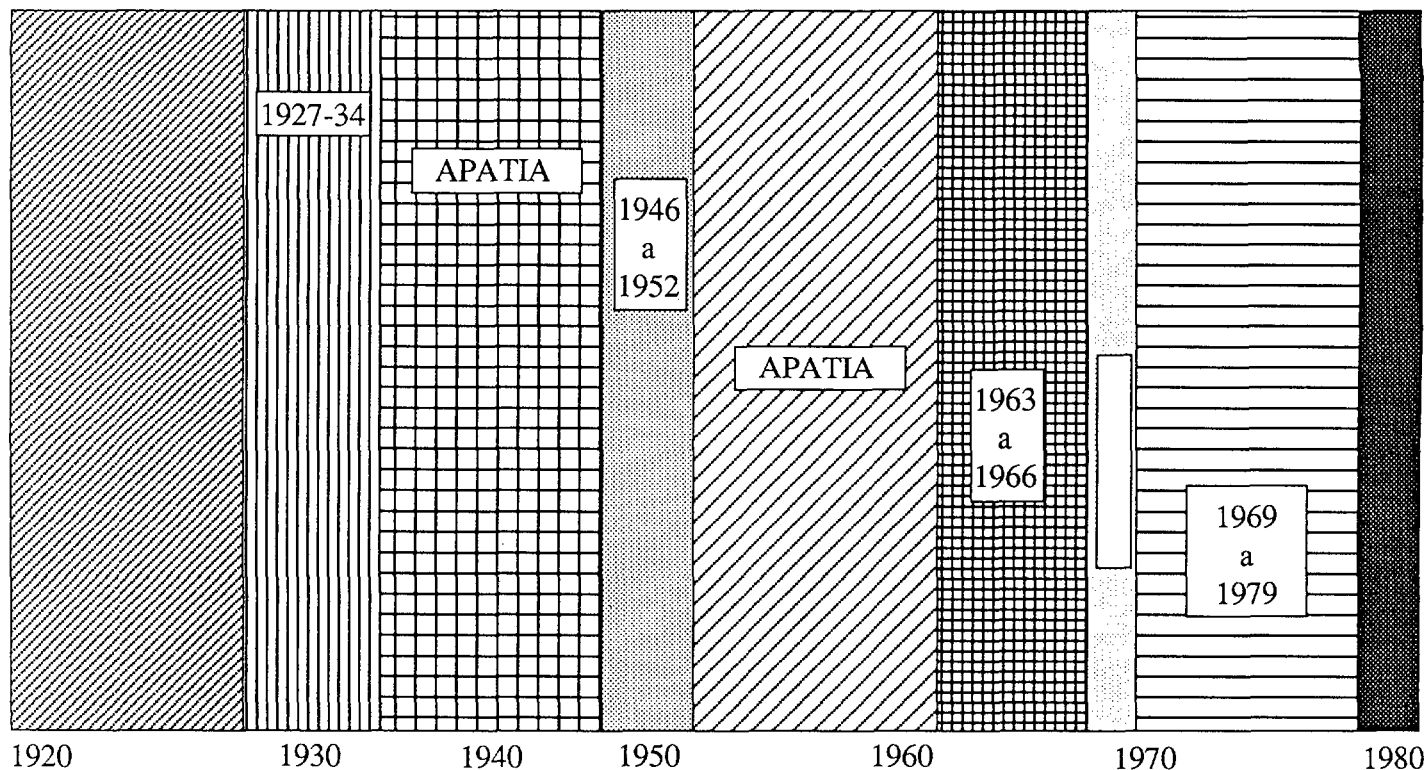
La guerra, com moltes més coses, també va fer de les seues sobre el *Centro Musical*: de primer, durant la República, deien que si eren conservadors (dretes) els del *Centro*, i després, acabada la guerra, els canvien el nom i els titllen de *pandorgos* (rojos). Resumint: el poble es queda sense banda.

Durant prop de deu anys no existeix res quan va acabar la contesa.

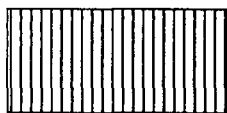
Després José Sanchis Bosch es fa càrrec de la 1ª Banda Municipal que ha tingut Pego, que dura 7 o 8 anys. Es lleva la nòmina de director municipal, i entra com a director contractat durant 7 o 8 anys més. D. José Alberó Francés.

Finalment, cap a l'any 1978-79 apareix l'Agrupació Musical, que jo vaig ajudar a fer, dirigint 17 músics molt majors, hereus directes dels tres grups anteriorment citats.

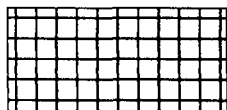
GRÀFIC INSTRUMENTAL. BANDES EN PEGO

⇒ Sobre 1920... INICIACIÓ (dura 6 o 7 anys)

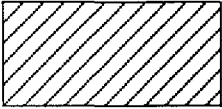
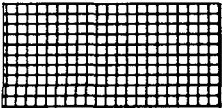
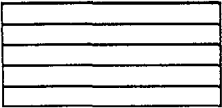

⇒ De 1927-28 a 1934 { Època considerada la més important de la vida musical local: molta activitat, Música de Cambra, Sarsuela, Teatre, Ball, Escola. Autofinançament.

⇒ De 1934 a 1935 { Res (guerra i postguerra)

⇒ 1946 a 1952 { Única etapa de Banda Municipal: amb Director Oficial del Cos Nacional de Directors (José Sanchis Bosch). Banda Subvencionada. Adquisició d'algun instrument; reparacions. Escola no molt llarga. Plantilla Banda: 40 Músics (Aproximat)

	⇒	De 1952 a 1963	{	APATIA	Contratació temporal del Director (Trimestres). Activitat comercial –fester, No escola– No Audicions
	⇒	De 1963 a 1966	{		Semi-Municipal, Sou Director Municipal. Director/caracterial. Música ben interp. Bona escola. Poc temps per a poder fer llavor.
	⇒	De 1966 a 1966 +—	{		Angel Martínez (Etapa de transició). Escola no molt llarga. Audicions senzilles. Poca il.lusió.
	⇒	De 1969 a 1979 —	{		AGRUPACIÓ MUSICAL. Josep Cendra i Piera. –Creació de la Societat –Escola (li donem molta importància) –Adquisició instrumental nou –Adquisició casa (Sant Joan 63) –Molta actv. Musical-Cultural –Gran acceptació popular.
	⇒	De 1980 a 1982 —	{	José Luis Peris Cordellach	–Nous plantejaments; tant tècnics com socials dinte de l'activitat. (menys popular).